

la ciutat com un tot. Llavors ix a la llum un conjunt de qüestions per sota de les quals batguen els desequilibris interns i la desigualtat, doblement agreujats per les polítiques urbanes de l'Ajuntament actual i per la crisi. c) La tercera qüestió afecta els barris i els pobladors. Aquí el llistat de problemes és immens, les crítiques diferencien, però, dos tipus de problemàtiques referents respectivament als barris vells i als barris nous. No s'inverteix en els barris vells i, amb l'excusa que tot està molt consolidat i no hi ha espai per ubicar-los, no es doten tampoc de més serveis; així, els seus territoris van descuidant-se i degradant-se fins que es converteixen en un camp abonat per a l'especulació. Els nous barris tampoc ixen ben parats: molts habitatges nous, edificis de luxe amb piscina i jardí privats, però serveis públics no en tenen pràcticament cap (escoles, centres de salut, xarxes de transport, etc.).

Com era d'esperar, la crisi ha agreujat tots aquests problemes, deixant al descobert les greus deficiències de la gestió urbana i un aclaparador dèficit. Ha augmentat també la quantitat dels col·lectius i ciutadans desafectes a les polítiques del govern municipal. I ha obert noves fissures i ha eixamplat les bretxes existents entre les diverses faccions de les elits en el poder, facilitant que afloraren les tensions i contradiccions internes. D'un costat, s'han multiplicat els senyals de distanciament entre les parts privada i pública de la coalició en el poder. Com a mostra diré que ja fa uns anys que els promotors immobiliaris abandonaren el consorci que mantenien amb l'Ajuntament en el polèmic projecte de prolongació fins a la mar de l'avinguda de Blasco Ibáñez, que afecta el barri del Cabanyal; o que els empresaris d'hostaleria i comerç exigeixen

El paper dels sants culturals en els estats nació europeus

Jón Karl Helgason

Des de la perspectiva tradicional de la història cultural i literària, la canonització d'un escriptor o d'un artista sol ser vista com una confirmació que les seves obres tenen qualitats estètiques o ideològiques exemplars o, si més no, que en ser creades van ser en cert sentit renovadores o excepcionals (cf. Sheffy, 1990: 511-512). Des de la perspectiva de la història social, aquesta mena de canonització normalment vol dir que la persona en qüestió assumeix una funció semiòtica especial dins d'una societat: ell o ella són idolatrats, institucionalitzats i fins i tot mobilitzats a l'hora de donar forma a realitats sociopolítiques.

Aquesta mena d'accions poden ser analitzades en relació amb el plantejament per

part d'Itamar Even-Zohar de dos conceptes bàsics pel que fa a la cultura —«cultura com a béns» (*culture-as-goods*) i «cultura com a eines» (*culture-as-tools*). En el primer cas, «la cultura és concebuda com un conjunt i una reserva de béns avaluable, la possessió del quals significa riquesa, estatus alt i prestigi» (Even-Zohar, 2010: 9); en el segon cas, «la cultura és concebuda com un conjunt d'eines per a l'organització de la vida, tant a nivell col·lectiu com a nivell individual» (2010: 12). L'exemple dels poetes escàldics a la cort noruega en l'època medieval és il·lustratiu de tots dos aspectes. Per una banda es considerava els poetes propietats o béns culturals: significaven la riquesa i el poder del rei (Even-Zohar, 1994). Al mateix temps, però, eren instruments útils en la implementació de la ideologia i el llegat del rei, almenys en la mesura que els oients podien arribar a comprendre la seva complexa dicció poètica.

En els darrers segles, el fet de convertir autors i artistes individuals en ídols pòstums ha tingut lloc a Europa per vies interessants. Poetes, novel·listes, dramaturgs, acadèmics, compositors i artistes visuals han estat individualitzats com a líders representatius de la seua cultura nacional, atorgant-los un estatus que abans tenien les autoritats règies i els sants religiosos. En aquest article no

Jón Karl Helgason és professor d'Islandès i d'Estudis culturals comparats a la Universitat d'Islàndia. És un dels responsables del projecte Cultural Saints of European Nation States (<https://vefri.hi.is/culturalsaints/>). Aquest article fou publicat, amb el títol «The Role of Cultural Saints in European Nation States», dins Rakefet Sela-Sheffy i Gideon Toury (eds.): *Culture Contacts and the Making of Cultures: Papers in Honour to Itamar Even-Zohar* (Tel-Aviv, Unit of Culture Research, Tel Aviv University, 2011, pp. 245-251). Hi ha un altre article més extens de l'autor sobre el tema: «Relics and Rituals: The Canonization of Cultural Saints from a Social Perspective», *Primerjalna brjizemost*, 34.1 (2011): 165-189.

refarem la complexa història d'aquest canvi de prioritats, però des del punt de vista de la teoria de sistemes, el canvi pot ser descrit fent referència a la manera en què les institucions democràtiques i el nacionalisme cultural han desafiat les dinasties reials i l'església cristiana en aquestes societats (cf. Leerseen). Pot ser revelador referir-nos a aquests herois nacionals simplement com a «sants culturals» i analitzar-ne el llegat en relació amb conceptes tradicionalment reservats per a la discussió de fenòmens religiosos. El terme *canonització* és ja prou suggestiu en aquest sentit. En les pàgines que segueixen em centraré a descriure de quina manera els sants culturals poden ser vistos com a relíquies (béns), valuoses per a la societat, i com a rituals (eines), instrumentals per a l'organització de la vida en aquesta societat.

NOMS DE SANTS I DEDICACIONS

Un pas habitual en la beatificació d'un sant cultural és donar el seu nom a un lloc o esdeveniment públics. Aquesta és una tradició nascuda en el primer cristianisme i que s'ha mantingut al llarg del temps, com testimonien la basílica de Sant Pere a Roma, Sant Petersburg a Rússia o la St. Peter's School a York. El rebateig dels carrers de París la darrera dècada del segle XVII exemplifica la funció dels sants culturals europeus. En el deixant de la Revolució Francesa de 1789, els revolucionaris van voler disminuir la influència simbòlica de la cort reial i de l'església en la societat: els sants catòlics van ser esborrats de l'almanac i les estàtues religioses van ser tretes de l'espai públic. També es van canviar els noms dels carrers: «El 1791, el marquès de Villette, a

ICONES I TOTEMISME

Un altre pas en la beatificació d'un sant cultural és la reproducció de la seva cara, cap o cos en un espai públic, o la disseminació en societat per altres mitjans. Aquesta tradició imita la forma en què les imatges de governants i de personalitats religioses han esdevingut una part clau de la cultura europea durant molt de temps, tot guarnint esglésies, places, monedes, bitllets de banc i segells. En temps moderns, trobem tants monuments en viles i ciutats d'Europa que esdevé necessari prendre'n en consideració les històries i les localitzacions. Una subcripció nacional per erigir un monument a un autor o artista al centre de la capital de la nació és, certament, una indicació que la persona en qüestió és elegible per al paper de sant o santa cultural. Hi va haver una subscripció per a l'estàtua de France Préšeren erigida a la Plaça Préšeren, a Ljubljana, el 1905, i n'hi va haver per a l'estàtua de Jónas Hallgrímsson que va ser inaugurada al centre de Reykjavík l'any 1907. El nombre i la densitat dels monuments poden ser també significatius. Hi ha, per exemple, dues estàtues centríques de Hans Christian Andersen a Odense, el lloc on va néixer, i dues més a la capital danesa, Copenhaguen, una al Parc Reial, a prop del castell Rosenborg, l'altra a la plaça principal, al costat de l'Ajuntament. Retrats tant d'Andersen com de Préšeren han il·lustrat bitllets de banc. Avui no estan en circulació, però una imatge de Préšeren apareix a l'actual moneda eslovena de dos euros.

Les icones dels sants culturals poden ser considerades relíquies visuals que la societat considera important preservar i exhibir, però també poden ser vistes com un equivalent modern dels tòtems i els

emblemes heràldics (cf. Durkheim, 2008: 113). I els retrats de sants culturals en bitllets i en monedes poden, encara, ser vistos com a referències a un patró-or semiòtic del sistema monetari, conservat en biblioteques i museus, més que no sota les voltes d'un banc central (Helgason).

SANTUARIS I PELEGRINATGES

Un altre pas en la beatificació d'un sant cultural té a veure amb la preservació de les seves despulles, les seves pertinences o la seva casa, i amb el fet que s'encoratgi la gent perquè les vegi. Aquesta forma de remembrança és un paral·lel de la tradició religiosa i política de santuaris i pelegrinages, inclosos tant el Sant Sudari de Torí com el mausoleu de Lenin a Moscou. Una col·lecció de manuscrits i d'obres d'autors i artistes pot ser sens dubte comparada a les relíquies religioses, i certes seccions de biblioteques i museus poden exercir de forma semblant la funció de santuari. De tota manera, tal com ho assenyalen alguns exemples anglesos i francesos, l'analogia entre relíquies religioses i culturals no és merament simbòlica. Diversos reis, reines i bisbes jauen enterrats a la Collegiate Church de la catedral de Sant Pere, a Londres, alçada pel rei-sant Eduard el Confessor, però també el Poets' Corner n'és el lloc del descans final d'un grapat d'escriptors i artistes, inclosos Spencer, Dryden, Johnson, Tennyson, Dickens, Kipling i Hardy. El primer poeta que va ser dut a aquesta part de l'església va ser Geoffrey Chaucer el 1556. «Essent traslladat a una tomba millor, en el santuari més important de l'Anglaterra catòlica i cristiana, hom li està atorgant el tractament que correspon a un sant o a una persona

venerable» (Pearsall, 1995: 64). El Panteó de París va ser originalment dissenyat com a església dedicada a Santa Geneveva, però durant la Revolució Francesa el van convertir en mausoleu per als francesos distingits. Aquí han estat enterrats Voltaire, Rousseau, Hugo, Dumas, Zola i Malraux, per citar alguns noms. Val a dir que els ossos de René Descartes mai no van anar al Panteó, però ja l'any 1666 una part del seu esquelet va ser repatriat des d'Estocolm sota la supervisió de cartesians il·lustres i tornat a enterrar l'any següent a l'església de Sainte-Geneviève-du-Mont, a París: «el model —el tractament catòlic dels ossos i les relíquies sagrats— va ser copiat tan al peu de la lletra que fins i tot es pot parlar del reenterrament com a cooptació laica d'un esdeveniment religiós, com un intent de dur la perspectiva científica a un món determinat per la consciència religiosa» (Shorro, 2008: 70).

El lloc de naixement o la casa d'un escriptor o d'un artista preservats o reconstruïts són una altra mena de santuari. Aquesta mena de llocs no tan sols poden conservar relíquies importants, com ara un bressol, un parell de sabates, manuscrits o una taula de treball, sinó que sovint són també presentats com a relíquies en ells mateixos, tot i que llur autenticitat pugui ser qüestionable. Hans Cristian Andersen rebutjà categòricament la idea que hagués nascut a la casa que es presenta com el seu lloc de naixement i que és el nucli del museu Andersen a Odense (Olrík, 1945: 20-39). De forma similar, el lloc de naixement de Shakespeare a Stratford «és una imaginativa reconstrucció d'un edifici històric en el qual William Shakespeare podria no haver-hi nascut» (Rosenthal, 2008: 36). Tot i així, aquests dos llocs atrauen cada any milers de

pegrins, gent que vol establir un contacte més proper amb els seus ídols culturals. Fins i tot si els santuaris dels sants culturals són rarament vistos com a llocs de miracles o guariments, poden ser instrumentals per a l'«encantament» de polítics nacionalistes, i poden inspirar «pertinença, esperit, adoració dels ancestres i la circulació del tresor cultural» (Verdery, 1999: 26).

DIES DELS SANTS I LITÚRGIES

Una forma més de beatificar un sant cultural és la incorporació del dia del seu naixement o de la seva mort, o d'un dia important de la seva vida, al calendari oficial de l'estat. Els models religiosos i dinàstics inclouen en aquest cas la festa de Nadal, la Setmana Santa i les celebracions del dia de diversos sants, fins i tot el nom mateix dels mesos de juliol i agost. Quan considerem els sants culturals europeus des d'aquest punt de vista, l'exemple de France Prešeren torna a ser d'interès, donat que en la data de la seva mort (el 8 de febrer) s'ha celebrat des de 1944 el Dia de la Cultura a Eslovènia. En les últimes dues dècades, a més, el dia ha estat festa nacional. Un altre exemple és el Dia das Letras Galegas, el 17 de maig, que se celebra a Galícia des de 1963. Va ser escollit en referència al 17 de maig de 1863, data de la publicació dels *Cantares gallegos* de Rosalía de Castro, llibre clau de la literatura gallega moderna. De forma similar, el Ministeri de Cultura d'Islàndia va decidir ara fa una quinzena d'anys que el 16 de novembre, dia del naixement del poeta Jónas Hallgrímsson, se celebrés el Dia de la Llengua Islandesa. No és festa oficial, però un bon nombre d'institucions culturals i d'escoles islandeses marquen el dia

amb programes específics relacionats amb la llengua i amb el llegat de Hallgrímsson.

En tots aquests exemples, el rol del sant cultural no es limita a ajudar a organitzar el temps sinó que també inspira litúrgies socials diverses relacionades amb qüestions de nació, cultura i llengua. Els dies dels sants són una magnífica oportunitat per al lliurament de premis, el rebateig de carrers, per posar flors en monuments, per inaugurar obres o exposicions en què se celebra el llegat del sant cultural. En ocasions com aquestes pot ser que es combinin i s'articulin de diferents maneres les diverses formes de beatificació plantejades en aquest article.

CONCLUSIÓ

Quan s'alça una estàtua d'un escriptor o un artista, quan la seva casa es converteix en museu o bé s'escull el seu rostret per a un bitllet de banc, aquests poden ser o no passos importants cap a la beatificació d'aquella persona com a sant cultural. Aquests processos de canonització són complexos i poden variar d'un país a un altre i d'un temps a un altre temps. Cal tenir en compte a quantes formes de beatificació és sotmès l'individu en qüestió i fins a quin punt està essent formalment canonicat per les institucions públiques. El paper dels sants culturals europeus, tal com ha estat descrit més amunt, pot ser comparat al destí de les obres literàries canonicades en una cultura. Al seu *Polysystem Studies*, Itamar Even-Zohar assenyalava que aquestes obres gairebé mai no circulen en el mercat com a textos integrals: un cop han estat «arxivades al cànon històric», són sovint distribuïdes en forma de fragments textuals, com ara citacions, paràboles breus i episodis. Un

acostament semiòtic a aquests fragments, explica Even-Zohar, no els considerarà «simplement com un estoc neutral, sinó com un que ajuda la societat a mantenir els seus models de realitat, els quals al seu torn governen els models d'interacció interpersonal. Aquests models, doncs, representen una font per a la mena d'*habitus* que prevalen en els diferents nivells de la societat, i ajuden a preservar-la i a estabilitzar-la» (Even-Zohar, 1990: 44). □

Traducció de Jaume Subirana (UOC)

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- DURKHEIM, Émile (2008): *The Elementary Forms of the Religious Life*. Traducció de Joseph Ward Swain. Mineola, Nova York, Dover Publications Inc.
- EVEN-ZOHAR, Itamar (2010): «Culture as Goods, Culture as Tools», dins *Papers in Culture Research*, Tel Aviv, Unit of Culture Research, pp. 9-14 [e-book, accessible a <http://www.even-zohar.com>].
- (1994): «La función de la literatura en la creación de las naciones de Europa», dins Darío Villanueva (ed.): *Avances en teoría de la literatura: estética de la recepción, pragmática, teoría empírica y teoría de los Polisistemas*, Santiago de Compostela, Universidade de Santiago de Compostela, pp. 357-377. [En anglès: «The Role of Literature in the Making of the Nations of Europe», *Applied Semiotics/Sémiotique appliquée*, 1/1 (1996): 39-59.]
- (1990): «Polysystem Studies», *Poetics Today* 11/1: 1-268 [versió electrònica a <http://www.even-zohar.com>].
- FERGUSON, Priscilla Parkhurst (1997): *Paris as Revolution. Writing the Nineteenth-Century*

City, Berkeley, Los Angeles, Oxford, University of California Press.

HELGASON, Jón Karl (1995): «Táknrænn gu-llfótur íslenskrar seðlaútgáfu», *Skírnir* 169 (Spring): 211-222.

LEERSSEN, Joep (2006): «Nationalism and the Cultivation of Culture», *Nations and Nationalism* 12/1 4: 559-578.

OLRIK, H. G. (1945): *Hans Christian Andersen. Undersøgelser og kroniker 1925-1944*, København, H. Hagerup.

PEARSALL, Derek (1995): «Chaucer's Tomb: The Politics of Reburial», *Medium Aevum* 64: 51-73.

ROSENTHAL, Michael (2008): «Shakespeare's Birthplace at Stratford. Bardolatry Reconsidered», dins Harald Hendrix (ed.): *Writers' Houses and the Making of Memory*, Oxon i Nova York, Routledge.

SHEFFY, Rakefet (1990): «The Concept of Canonicity in Polysystem Theory», *Poetics Today* 11/3 (Fall): 511-522.

SHORTO, Russell (2008): *Descartes' Bones. A Skeletal History of the Conflict between Faith and Reason*, Nova York, Vintage Books.

VERDERY, Katherine (1999): *The Political Lives of Dead Bodies. Reburial and Postsocialist Change*, Nova York, Columbia University Press.

L'escritura del flâneur

De Josep Pla a Jordi Ibañez

Eduard Cairol

I

«Pensar amb els peus és la meua manera de caminar». Vet aquí una de les moltes sentències fulgurants atribuïdes al geni de Pablo Picasso. Però, deixant ara de banda l'autenticitat o no de l'atribució, ¿es tracta d'una mostra del geni del pintor o més aviat d'una simple *boutade*? És possible, doncs, «pensar amb els peus»? O, més ben dit, ¿hi ha alguna relació entre el pensar i el caminar?¹

Si s'ha de jurar pels testimonis històrics, sí; aquesta relació existeix. I, a més, està testimoniada des de fa molt de temps, com a mínim des de la Grècia clàssica. En efecte, ¿qui no recorda la cèlebre anècdota, referida per Diògenes Laerci (I, 34), segons la qual el filòsof Tales, membre de l'escola de Milet, va anar a parar al fons d'un pou quan caminava, pensatós, observant les estrelles en el cel? Però, ja el mateix Aristòtil, conegut durant segles simplement com *el filòsof*, és considerat per aquest mateix autor com el fundador de l'escola dels peripatètics

(del verb grec *peripatein*, «passar enraonant»), a causa del seu proverbial costum de filosofar en companyia de deixebles tot al llarg del peristil existent aleshores en el Liceu, un antic gimnàs. I, en fi, d'acord amb aquesta mateixa font, els filòsofs així anomenats *cítics* (de *kynos*, «gos» en grec) vivien errants, sense domicili fix, com autèntics gossos abandonats, vagant d'ací d'allà, tot practicant una filosofia igualment ingrata per a bons burgesos i per a pensadors sistemàtics. Així, doncs, l'exercici del pensament sembla anar lligat des dels mateixos orígens: a Occident al vagareig distret o bé a un ociós passejar. Ara bé, tal i com ens recorda Rebecca Solnit, si bé és cert que molts filòsofs han caminat, en canvi «els pensadors que han reflexionat sobre el caminar resulten més aviat escassos».² Això sí, entre aquests darrers hi figuren casos ben il·lustres, com ara els de Rousseau, Thoreau, Nietzsche i, ja al segle XX, Walter Benjamin o Guy Debord.³

I narradors i poetes? ¿Quina relació han mantingut la narració i la poesia de l'Occident amb el caminar, i quins discursos s'han elaborat des de les diverses modalitats i els diversos gèneres literaris a propòsit d'aquesta relació? Hi ha, certament, també aquí els casos augustos de l'humanista Petrarca, amb la seva il·luminadora ascensió a peu

Eduard Cairol es llicenciat en Dret i doctor en Filosofia per la UAB. És professor del Departament d'Humanitats de la Universitat Pompeu Fabra i autor de *Maragall i Novaltis: Poesia i experiència mística* (Claret, 2000) així com editor i traductor al català d'obres de Novaltis i Rilke.

edicions **3i4**

L'ESPILL

L'ESPILL
REVISTA FUNDADA PER JOAN FUSTER

VNIVERSITAT
ID VALÈNCIA
PUV
PUBLICacions

ISSN 0210-587X

9 770210 587004

SEGONA 45 ÈPOCA

El racisme explicat a un núvol

Arnau Pons

De la crítica vertiginosa

Antoni Mora

L'«afar Heidegger» no existeix

François Rastier

Entrevista a Emmanuel Faye

Iris Radisch

Fulls de dietari:

Ferran Garcia-Oliver

Joan Fuster,

Converses inacabades

Toni Mollà

Records de Walter Benj-
Gershom Sch.

Fórn
de regeneració ur
Josepa

El paper dels sants cult
Jón Karl Helg

L'escriptura del flà
Eduard C

Notes sobre Josep Pal:
Salvador O

Al voltant del sir
«Espanya contra Catalu
Joan Ramon Re

Antoni .
Pau Vici
Alex Gutie
Antoni I

Lli
Enric Balaç
Carmel Ferr

SEGONA ÈPOCA / NÚM. 45

HIVERN 2013/2014